

معماری ایرانی

تقریر:
استاد دکتر محمد کریم سرنیا

تألیف و تدوین:
دکتر غلامحسین معاریان

ویرایش جدید

چاپ ششم

زمستان ۱۳۹۵

سرشناسه: معماریان، غلامحسین، ۱۳۳۹ - Memarian, Gholam Hossein.
 عنوان و پدیدآور: معماری ایرانی/ تقریر محمدکریم پیرنیا؛ تألیف و تدوین غلامحسین معماریان.
 مشخصات نشر: تهران: غلامحسین معماریان، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری: ۶۰۸ ص:، مصور.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۰۴-۶۸۷۴-۳
 وضعیت فهرست نویسی: فیا.
 یادداشت: چاپ ششم.
 یادداشت: واژه نامه.
 یادداشت: کتابنامه.
 ضوع: معماری -- ایران -- تاریخ.
 نوع: Architecture -- Iran -- History.
 موضوع: معماری اسلامی.
 نوع: Islamic architecture.
 شناسه افزوده: ب. ن.ا. محمدکریم، ۱۳۰۱-۱۳۷۶، گردآورنده.
 رده بندی ک: ر. ۵ ۱۳/م ۹۶/NA ۱۴۸۰.
 رده بندی بیوی: ۷۲۰.۵۵.
 شماره کتب: ۴۵۷۳-۳۶.

خریدار گرامی، کتاب های مشابهی که فاقد هولوگرام سه بعدی فوق هستند بدون کوز بوده و عرضه و فروش آنها غیر قانونی است.

نام کتاب: معماری ایرانی
 تقریر: دکتر محمدکریم پیرنیا
 تألیف و تدوین: دکتر غلامحسین معماریان
 ناشر: مولف
 طراح و گرافیک: محمدرضا طالبی
 چاپ اول مولف: ۱۳۹۵
 شمارگان: ۵۰۰۰ جلد
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۰۴-۶۸۷۴-۳
 قیمت: ۳۴۰.۰۰۰ ریال

کلیه حقوق مادی و معنوی برای مولف محفوظ است.

فهرست

بخش ۱- پیشگفتار	۹
بخش ۲- آب و آبادی: کاریز	۲۳
بخش ۳- آب انبار	۳۳
بخش ۱- سد	۴۹
بخش ۵- شهر	۶۹
بخش ۶- دژ	۸۱
بخش ۷- بازار	۹۷
بخش ۸- خانه	۱۳۱
بخش ۹- معبد	۱۶۹
بخش ۱۰- کنیسه	۱۷۵
بخش ۱۱- معبد آناهیتا، پادیاو و هرا	۱۸۷
بخش ۱۲- کلیسا	۲۰۹
بخش ۱۳- آتشکده	۲۳۵
بخش ۱۴- مسجد	۲۴۹
بخش ۱۵- آرامگاه	۳۰۵
بخش ۱۶- مدرسه	۳۴۱
بخش ۱۷- خانقاه	۳۶۵
بخش ۱۸- حمام	۳۷۹
بخش ۱۹- کاخ	۳۹۷
بخش ۲۰- باغ	۴۲۵
بخش ۲۱- راه و بناهای وابسته	۴۶۱
بخش ۲۲- میل و منار	۴۹۳
بخش ۲۳- ساختمانهای گوناگون (رصدخان بیمارستان، آسیاب، ساختمانهای صنعتی)...	۵۱۹
بخش ۲۴- بادگیر	۵۳۷
بخش ۲۵- در و پنجره	۵۵۷
واژه نامه	۵۷۹
کتابنامه	۵۸۹
فهرست نامها	۵۹۲

دیباچه

در سی سال گذشته به امید رضایت خداوند که هر چه دارم از اوست تلاش نموده‌ام تا با دنبال کردن راه بزرگانی چون استاد پیرنیا به فرهنگ کشور عزیزمان خدمت نمایم. سال ۱۳۵۴ بود که در کتاب هنر دوران دبیرستان با آثار استاد پیرنیا آشنا شدم و بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۵ هنگام دانشجویی در کشور ایتالیا، فقط یک بار در تعطیلات تابستانی موفق به ملاقات استاد شدم. بین سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۲ افتخار تدریس درس آشنایی با معماری اسلامی در دانشکده هنرهای زیبا را با جناب آقای مهندس سید جلال میرلطیفی و استاد پیرنیا به عنوان مدرس حق التدریس داشتم. از آن پس تلاش کردم با انتشار آثار متنوع درباره معماری ایران، دانشجویان جوان معماری و رشته‌های نزدیک به آن را با این بوستان زیبا آشنا نمایم. برای تالیف کتاب‌هایی که از گفتارهای استاد پیرنیا به چاپ رساندم از چند منبع به شرح زیر استفاده شده است:

- یادداشت‌های شخصی از گفتارهای استاد در کلاس درس.

- گفته‌ها و نوشته‌های استاد در مجلات و کتاب‌های دیگر (برای نمونه برخی متون که توسط آقای حمید سهیلی کارگران مستندساز و گروه تحقیق فیلم مستند معماری ایرانی از گفتارهای استاد برای تهیه فیلم یادداشت نمود بودند).

- منابع نوشتاری علمی تاریخی و اجتماعی نویسندگان دیگر.

- کتاب‌ها و مقالات علمی نگارنده. برای نمونه برای این کتاب تمامی بخش‌های کتاب آشنایی با معماری اسلامی و یا بخش‌هایی از سیری در معماری آثار انبارهای ایران با افزوده‌های جدید آمده است.

- منابع علمی از اساتید دیگر معماری، مانند: مرحوم دکتر شریانی، دکتر دانش دوست، گالدیری

و ...

- منابع تصویری، شامل تصاویر و نقشه‌های متعدد که بخش اصلی و عمده کتاب را تشکیل می‌دهند.

روش کار به این صورت بود که نگارنده گفته‌های استاد پیرنیا در کلاس درس را یادداشت برداری کرده و پس از سازماندهی و استفاده از سایر منابع و مراجع و دانش خود مطالب را تبدیل به متنی پیوسته و منسجم نموده و آماده نشر می‌کردم.

استاد پیرنیا در یک جلسه درس از موضوعات گوناگون و پراکنده صحبت می‌کردند و همانگونه که خود استاد در یادداشت‌هایشان به این موضوع اشاره داشتند، تبدیل آن‌ها به یک متن منسجم بسیار دشوار بود. همچنین برای هر بخش یا موضوع و شرایط سیاسی اجتماعی دوره‌های ساخت از منابع تاریخی متعدد اساتید فن استفاده شده است که نام آن‌ها در کتاب‌ها آمده است.

بیشترین حجم کتاب‌های تالیفی را منابع تصویری (نقشه‌ها) در بر می‌گیرند. در این کتاب و کتاب‌های دیگر بیش از ۱۰۰۰ نقشه و تصویر استفاده شده است که بیشتر آنها با نرم افزار کد ترسیم شده‌اند. صدها دانشجوی معماری برای تهیه آنها نگارنده را یاری نموده‌اند. برای درک صحیح از بناها و نقشه‌های ترسیمی به شهرهای گوناگون و حتی کشورهای مختلف سفر داشته (در بعضی موارد چندین بار) و پس از عکس برداری و اندازه‌گیری، در ابتدا نقشه را دستی و بر روی کاغذ کالک و بعدها با نرم افزارهای مختلف ترسیم می‌نمودیم. نقشه‌ها پس از ترسیم، برای قرارگیری در کتاب توسط گرافیکست‌ها آماده‌سازی می‌شدند. دیگر مدارک تصویری از کتاب‌ها و نوشته‌ها با ذکر مأخذ آمده است.

برای چاپ هر کتاب، محدوده صفحه آن توسط نگارنده طراحی نوشتاری و تصویری شده و با بهره‌گیری از منابع یاد شده، نسخه نهایی تهیه شده است.

از ابتدای انتشار آثار به لحاظ انضام و لایق صرفاً جهت احترام و ارج نهادن به استاد آن‌ها را تالیف استاد پیرنیا و تدوین و گردآوری بود تا نگارنده باری کردم^۱ ولی متأسفانه برخی از این موضوع سوء استفاده نموده، با طرح ادعاهای واهی، نگارنده را در شرایط بسیار دشوار حقوقی قرار دادند. لذا جهت جلوگیری از برخی تبعات منفی حقوقی و علیرغم اصراری که به این استاد بزرگ دارم، با توجه به مسائل پیش آمده در سال‌های اخیر، اقدام به تصحیح آن در کتاب‌های سبک‌شناسی و آشنایی با معماری اسلامی نمودم و کتاب معماری ایرانی را از ابتدا با نام تالیف خود عرضه نمودم. لازم به ذکر است که در کتاب‌های دیگری که از تقریرات استاد پیرنیا به جا رسیده، پدیدآورندگان آن‌ها همین رویه را دنبال کرده‌اند.

با وجود اینکه بسیار تلاش کرده‌ایم تا این کتاب با کیفیت مناسبی در دسترس دوستداران معماری ایران قرار گیرد پیشاپیش برای هرگونه کاستی از خوانندگان عزیز به‌عذر می‌خواهم و امیدوارم این اثر بتواند بخشی از نیازهای مطالعاتی آن‌ها را پاسخگو باشد.

به امید دعای خیر

غلامحسین معماریان

زمستان ۱۳۹۵

^۱ با توجه به اینکه تالیف از ریشه «الفت» و به معنای پیوند زدن، به هم آمیختن، گردآوری مطالب متناسب با هم در یک مجموعه است، در واقع تالیف کار توسط نگارنده صورت گرفته است.